

بررسی خصوصیات فیزیکوشیمیایی و رئولوژیکی عصاره سبوس برنج

فاطمه رئیسی^۱، سید هادی رضوی^{۲*}، محمد حجت الاسلامی^۳، مهران محمدیان^۴

- ۱- دانشجوی کارشناسی ارشد علوم و صنایع غذایی دانشکده کشاورزی دانشگاه آزاد اسلامی شهرکرد
  - ۲- دانشیار گروه علوم و صنایع غذایی پردیس کشاورزی و منابع طبیعی کرج، دانشگاه تهران
  - ۳- استادیار گروه علوم و صنایع غذایی دانشکده کشاورزی دانشگاه آزاد اسلامی واحد شهرکرد
  - ۴- رئیس آزمایشگاه کنترل مواد غذایی، آشامیدنی، آرایشی و بهداشتی معاونت غذا و دارو شهرکرد
- (تاریخ دریافت: ۹۱/۱/۱۸ تاریخ پذیرش: ۹۱/۹/۲۸)

چکیده

در این پژوهش به منظور استفاده از عصاره‌ی سبوس برنج در فرمولاسیون آب میوه‌ها سه وارته‌ی برنج طارم، عنبر بو و هاشمی انتخاب گردید و ویژگی‌های فلزات سنگین سبوس آن‌ها مورد بررسی قرار گرفت سپس به منظور انتخاب روش مناسب عصاره‌گیری از سبوس برنج چهار روش عصاره‌گیری شامل استفاده از آب زیر نقطه بحرانی در دماهای ۱۰۰ و ۱۲۰ درجه سانتی‌گراد و استفاده از مایکروویو و آون ۱۰۰ درجه سانتی‌گراد به منظور استخراج عصاره‌ی سبوس برنج به کار گرفته شد. پس از برای انتخاب بهترین روش عصاره‌گیری ویژگی‌های فیزیکی، شیمیایی و رئولوژیکی عصاره‌های حاصله مورد مقایسه قرار گرفت و نتایج داده‌ها با استفاده از نرم افزار آماری SPSS و با استفاده از آنالیز واریانس یک طرفه و آزمون آماری دانکن مورد بررسی قرار گرفت. نتایج نشان داد که در روش عصاره‌گیری با استفاده از آب زیر نقطه بحرانی، با افزایش درجه حرارت میزان استخراج ترکیبات موجود در سبوس برنج افزایش می‌یابد به طوری که بیشترین میزان استخراج ترکیبات استخراجی از بین روش‌های فوق مربوط به عصاره‌گیری با استفاده از آب زیر نقطه بحرانی با دمای ۱۲۰ درجه سانتی‌گراد می‌باشد و کم‌ترین میزان استخراج ترکیبات سبوس برنج مربوط به استفاده از آون ۱۰۰ درجه سانتی‌گراد است. بررسی ویژگی‌های رئولوژیکی عصاره‌ها نیز بیانگر این است که کلیه عصاره‌ها رفتار یک سیال نیوتنی را نشان می‌دهند. با توجه به ویژگی‌های عصاره‌ی استخراجی با استفاده از آب زیر نقطه بحرانی با دمای ۱۲۰ درجه سانتی‌گراد این روش به عنوان مناسبترین روش عصاره‌گیری در بین روش‌های ذکر شده می‌باشد.

کلید واژگان: سبوس برنج، عصاره‌گیری، آب زیر نقطه بحرانی، آون، مایکروویو.

* مسئول مکاتبات: srazavi@ut.ac.ir

۱- مقدمه

در پژوهش دیگری از آب زیر نقطه‌ی بحرانی برای تولید ترکیبات مفید از سبوس برنج استفاده گردید. نتایج حاصل از این پژوهش نشان داد که انواع مختلفی از ترکیبات محلول در آب با استفاده از این روش تولید می‌گردند. در این روش تجزیه پروتئین به آمینو اسیدها سبب تولید آمینو اسیدهای ضروری و غیر ضروری در فاز آبی می‌گردد [۷]. با در نظر گرفتن اینکه عمده سبوس تولیدی در کشور به مصرف خوراک دام می‌رسد و سبب کاهش امکان بهره‌گیری مناسب از ترکیبات موجود در سبوس برنج می‌گردد و نیز با در نظر گرفتن پتانسیل بالای سبوس برنج، توجه به این فراورده به منظور استفاده از آن در مصارف صنعتی به خصوص صنایع غذایی ضروری به نظر می‌رسد.

۲- مواد و روش‌ها

۲-۱- مواد اولیه

در این پژوهش به منظور انتخاب واریته‌ی مناسب برنج قهوه‌ای، سه نمونه سبوس از واریته‌های عنبر بو از استان خوزستان، طارم از استان مازندران و هاشمی از استان گیلان استفاده گردید و برای جداسازی باقی مانده‌ی دانه‌های برنج همراه سبوس برنج با استفاده از الک با روزه‌های ۱۲۵ میکرون استفاده گردید. سپس پودر سبوس حاصله تا زمان استفاده در فریز ۱۸- درجه‌ی سانتی‌گراد نگهداری شد.

۲-۲- انتخاب سبوس مناسب برای تولید

نوشیدنی

برای انتخاب واریته‌ی مناسب سبوس برنج برای تهیه‌ی نوشیدنی، میزان فلزات سنگین موجود در سبوس، با استفاده از دستگاه اتمیک ابزوربشن اسپکترومتر جذب اتمی (Varian مدل AA240 ساخت آمریکا) بررسی شد.

۲-۳- انتخاب روش مناسب عصاره‌گیری از

سبوس

استخراج عصاره‌ی سبوس برنج با استفاده از آب زیر نقطه بحرانی در دمای ۱۰۰ و ۱۲۰ درجه سانتی‌گراد به مدت ۱۵ دقیقه در اتوکلاو (Autoclave steam sterilizer ot-

برنج یکی از محصولات کشاورزی تولیدی در کشور است و منبع نسبتاً مناسبی از ریبو فلاوین، نیاسین، فسفر، آهن و پتاسیم و کربوهیدرات‌ها تلقی می‌شود. از آنجایی که برنج فاقد مواد آزرژی‌زا و گلوتن است ماده غذایی مناسبی برای برنامه غذایی افراد در نظر گرفته می‌شود [۱]. قسمت خوراکی برنج توسط لایه‌ای به نام شلتوک پوشانده شده است [۲] که در اثر جدا کردن آن برنج قهوه‌ای تولید می‌شود [۳] و رنگ قهوه‌ای برنج مربوط به لایه نازک سبوس روی سطح دانه می‌باشد [۴]. سبوس برنج در حدود ۱۰ درصد از وزن دانه برنج را تشکیل می‌دهد [۵]. در سال ۲۰۰۷ میزان تولید شلتوک ۶۳۶ میلیون تن و میزان تولید سبوس برنج ۳۱/۸ میلیون تن در دنیا گزارش شده است [۶]. سبوس برنج از نظر تغذیه‌ای غنی از موادی نظیر پروتئین (۱۲ تا ۱۶ درصد)، چربی (۱۶ تا ۲۲ درصد)، فیبر خام (۸ تا ۱۲ درصد) می‌باشد [۷]. همچنین منبع غنی از ویتامین‌ها و مواد معدنی نظیر تیامین، نیاسین، آلومینیوم، کلر، آهن، منیزیم، فسفر، پتاسیم، سیلیسیوم، سدیم و روی به حساب می‌آید [۸]. علاوه بر آن منبع غنی از ویتامین E است و حاوی اکثر ویتامین‌های E نظیر توکوفرولهای (آلفا، بتا، سیگما و گاما) و توکوترینول (آلفا، بتا و سیگما) می‌باشد. بیشترین میزان ویتامین E موجود در سبوس برنج مربوط به آلفا توکوفورول می‌باشد. آلفا توکوفورول سبب کاهش ریسک بیماری‌هایی چون سرطان و بیماری‌های قلبی عروقی می‌گردد این ترکیب در کاهش بیماری آلزایمر و آلرژي نیز موثر می‌باشد [۹]. به طور کلی سبوس برنج دارای ویژگی‌های مناسبی در ارتقاء سلامتی از طریق کاهش بیماری‌هایی نظیر سرطان، بیماری‌های قلبی، سنگ کلیه، چربی خون و دیگر بیماری‌ها دارد [۱۰]. امروزه می‌توان از برنج و سایر غلات در تولید غذاهای عملگرا استفاده کرد و از آن به عنوان سویسترای قابل تخمیر برای رشد ریز زنده‌های پروبیوتیک بهره برد [۱۱]. در سال ۲۰۰۹ در یک پژوهش از سبوس برنج برای تولید یک نوشیدنی ارگانیک استفاده گردید نتایج حاصل از پژوهش نشان داد که این نوشیدنی منبع مناسبی از مواد معدنی و اسیدهای چرب غیر اشباع و اسیدهای آمینه ضروری می‌باشد [۱۲]. در سال ۲۰۱۰

مدل (Meter-HI 93703) استفاده گردید و کدورت نمونه‌ها حاصله بر حسب واحد NTU محاسبه گردید.

اندازه گیری چربی: اندازه گیری درصد چربی عصاره های استخراجی از سبوس برنج پس از رطوبت گیری از نمونه‌ها با استفاده از دستگاه سوکسله و با استفاده از حلال n-هگزان اندازه گیری شد [۱۴].

اندازه گیری پروتئین: اندازه گیری درصد پروتئین عصاره‌ها با استفاده از دستگاه Kjeltac auto (مدل ۱۰۳۰ ساخت سوئد) انجام گرفت [۱۵].

اندازه گیری کربوهیدرات: برای اندازه گیری کربوهیدرات موجود در سبوس برنج طارم اختلاف مجموع درصد چربی، پروتئین، خاکستر و رطوبت از ۱۰۰ محاسبه شده است.

بررسی ویژگی‌های رئولوژیکی: ویژگی‌های رئولوژیکی عصاره‌ی سبوس برنج با استفاده از دستگاه رئومتر برو کفیلید (LV-DV III ساخت کشور آمریکا) و حمام آب (TC-502) Water Bath آن در دمای ۵ درجه سانتی‌گراد بررسی شد و رفتار رئولوژیکی کلیه‌ی نمونه‌ها با مدل قانون توان (Ostwald de Waele) مورد ارزیابی قرار گرفت.

روش آماری: نتایج داده‌های این پژوهش با استفاده از نرم افزار آماری SPSS مورد بررسی قرار گرفت. برای تحلیل نتایج داده‌ها از روش آنالیز واریانس (ANOVA) و آزمون تعقیبی دانکن استفاده گردید ($P < 0/05$) و برای رسم نمودارهای مربوطه از نرم افزار SPSS نسخه‌ی ۱۶ استفاده گردید.

۳- نتایج و بحث

۳-۱- انتخاب واریته‌ی مناسب سبوس برنج

یکی از ویژگی‌های مورد بررسی در این پژوهش اندازه گیری میزان فلزات سنگین موجود در سبوس برنج مورد استفاده می‌باشد.

با توجه به اثرات نامناسب فلزات سنگین، تاثیر این فلزات بر سلامتی انسان در دهه‌های اخیر مورد توجه قرار گرفته است.

انجام گرفت و به منظور مقایسه‌ی آن با سایر روش‌های استخراج از آون (Oven, behdad, 3493) و مایکروویو (model, behdad company, iran Microwave Model Ethos,) درجه سانتی‌گراد (Milestone company, USA) با توان ۱۰۰۰ وات به مدت ۱۵ دقیقه نیز استفاده شد. برای این منظور سبوس برنج (۲۰ درصد وزنی حجمی) در آب ریخته شد و پس از طی زمان مورد نظر به منظور جداسازی سبوس از عصاره‌ی حاصله، عصاره‌ی به دست آمده توسط قیف بوختر صاف گردید و عصاره‌ی سبوس برنج تهیه شده در یخچال نگهداری شد.

۲-۴- مقایسه‌ی ویژگی‌های فیزیکی، شیمیایی و

رئولوژیکی عصاره‌های استخراجی

پس از تهیه‌ی عصاره‌های مورد نظر به منظور مقایسه‌ی خصوصیات عصاره‌های استخراجی و ویژگی‌های فیزیکی، شیمیایی و رئولوژیکی این عصاره‌های مورد بررسی و مقایسه قرار گرفت.

اندازه گیری وزن مخصوص: اندازه گیری وزن مخصوص نوشیدنی حاصل از سبوس برنج با استفاده از پیکنومتر ۵۰ سی سی و بر طبق استاندارد ملی ایران شماره‌ی «۲۶۸۵» انجام گرفت [۱۳].

اندازه گیری ماده خشک: اندازه گیری ماده خشک نوشیدنی با استفاده از آون (Memmert مدل UFE500 ساخت آلمان) و بر طبق استاندارد ملی ایران شماره‌ی «۲۶۸۵» انجام گرفت [۱۳].

اندازه گیری pH: اندازه گیری pH نمونه‌های حاصله از سبوس برنج که توسط pH متر Jenway مدل PH 3510 meter ساخت انگلستان مورد اندازه گیری قرار گرفت [۱۳].

اندازه گیری خاکستر: برای تعیین درصد خاکستر نمونه‌های موجود در بوته‌ی چینی به مدت ۶ ساعت در کوره‌ی دمای ۵۰۰ درجه سانتی‌گراد قرار داده شد سپس درصد خاکستر حاصله محاسبه و مورد مقایسه قرار گرفت [۱۳].

اندازه گیری کدورت: برای اندازه گیری کدورت نمونه‌های نوشیدنی از کدورت سنج (Micro processor Turbidity)

1. No: 104394, Merck, Darmschtadt, Germany
2. Power Low

جدول ۱ اندازه گیری فلزات سنگین موجود در عصاره‌ها

فلزات سنگین		نمونه سبوس برنج
آرسنیک (ppb)	کادمیوم (ppb)	سرب (ppb)
۱ ± ۰	۴/۱۵ ± ۰/۰۱	۰ ± ۰
۱ ± ۰/۱	۳۵ ± ۰/۲	۳۳/۴۷ ± ۰/۰۱
۱ ± ۰/۲	۳۱ ± ۰/۳۲	۰ ± ۰

نمونه های هاشمی و عنبر بو بیشتر می‌باشد. بررسی وضعیت کدورت عصاره‌ی حاصله از سه نمونه سبوس ذکر شده نیز بیانگر این است که نمونه‌ی سبوس طارم دارای کدورت کمتری در مقایسه با دو نمونه‌ی دیگر می‌باشد.

جدول ۲ اندازه گیری کدورت و ماده خشک عصاره ها

کدورت (NTU)	درصد ماده خشک	نمونه سبوس برنج
۹۳۳ ^a ± ۱	۱/۵ ^a ± ۰/۰۱	عصاره سبوس هاشمی
۹۸۱ ^b ± ۲	۲/۳ ^b ± ۰/۰۱	عصاره سبوس عنبر بو
۹۵۴ ^c ± ۱	۲/۸ ^c ± ۰/۰۰۸	عصاره سبوس طارم

با توجه به مقدار کدورت کمتر و رنگ مناسب‌تر عصاره‌ی سبوس طارم در مقایسه با دو نمونه‌ی دیگر و با در نظر گرفتن وضعیت فلزات سنگین و درصد ماده خشک بالاتر عصاره‌ی سبوس عصاره‌ی سبوس طارم به عنوان عصاره‌ی مناسب برای تولید نوشیدنی مورد استفاده قرار گرفت.

فلزات سنگین می‌توانند از طریق آب، خاک و هوای آلوده منابع غذایی را آلوده سازند [۱۶]. و با توجه به موارد ذکر شده برنج برداشت شده ممکن است آلوده به فلزات سنگین باشد [۱۷]. از طرف دیگر همی سلولز، سلولز و لیگنین به طور قابل توجهی می‌توانند با فلزات سنگین ترکیب شوند بنابراین فلزات سنگین نمونه های سبوس برنج مورد بررسی قرار گرفت [۱۸]. با توجه به نتایج حاصل از اندازه گیری فلزات سنگین که در جدول شماره ۱ ارائه شده است عصاره‌ی سبوس برنج هاشمی و طارم فاقد سرب می‌باشند در حالی که میزان سرب در عصاره سبوس برنج عنبر بو ۳۳/۴۷ppb می‌باشد. میزان آرسنیک در هر ۳ نمونه ۱ ppb است و میزان کادمیوم در نمونه‌های فوق به ترتیب ۴/۱۵ ppb در عصاره‌ی

سبوس برنج هاشمی، ۳۱ ppb در عصاره‌ی سبوس طارم و ۰ ppb

در برنج عنبر بو می‌باشد.

بررسی درصد ماده خشک عصاره های استخراجی با استفاده آب زیر نقطه بحرانی در دمای ۱۲۰ درجه سانتی‌گراد که در جدول شماره ۲ آمده است بیانگر این است که درصد ماده خشک عصاره استخراجی از سبوس نمونه طارم به نسبت سبوس

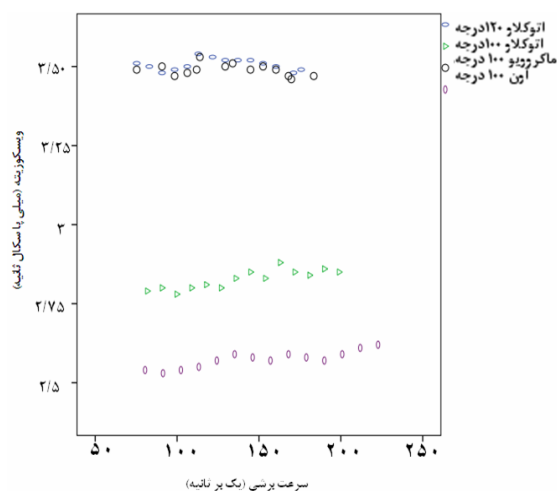
۳-۲- بررسی ترکیبات سبوس برنج

پس از آنکه نمونه‌ی سبوس برنج طارم به عنوان نمونه‌ی مناسب برای عصاره گیری انتخاب گردید، ترکیبات موجود در آن مورد بررسی قرار گرفت. نتایج موجود در جدول شماره ۳ بیانگر این است که عمده ماده خشک موجود در سبوس برنج مربوط به کربوهیدرات آن بوده است. به طور کلی بخش اعظم کربوهیدرات موجود در سبوس برنج را فیبرهای رژیمی آن تشکیل می‌دهد. پس از آن چربی موجود در سبوس بیشترین مقدار ترکیبات موجود در سبوس برنج طارم را تشکیل داده است. چربی موجود در سبوس برنج حاوی اسیدهای آمینه ضروری مورد نیاز بدن می‌باشد. پروتئین سبوس برنج نیز یکی دیگر از اجزاء تشکیل دهنده ترکیبات سبوس برنج ذکر شده می‌باشد که با توجه به اینکه پروتئین سبوس برنج فاقد خصوصیات آلرژیک زایی است و حاوی اسیدهای آمینه ضروری و غیر ضروری می‌باشد از نظر خصوصیات تغذیه ای حائز اهمیت می‌باشد. خاکستر موجود در سبوس طارم نیز در حدود ۸/۱۲ درصد است که بیانگر محتوای مواد معدنی موجود در سبوس برنج بوده است.

جدول ۳ ترکیبات سبوس برنج

۸۹/۸۰ ± ۰/۰۸	ماده خشک (%)
۱۶/۳۶ ± ۰/۱۲	پروتئین (%)
۸/۱۲ ± ۰/۰۷	خاکستر (%)
۱۹/۲ ± ۰/۱۸	چربی (%)
۴۶/۱۵	کربوهیدرات (%)

برشی از دیگر مواردی است که در مورد عصاره‌های استخراجی مورد مقایسه قرار گرفته است. این نمودارها بیانگر این هستند که کلیه نمونه‌ها رفتار یک سیال نیوتنی را از خود نشان می‌دهند. فیسین و همکاران در سال ۲۰۰۹ از عصاره‌ی سبوس برنج نوشیدنی تولید کردند که نتایج حاصل از آن بیانگر این بود که عصاره‌ی سبوس برنج و نوشیدنی عصاره‌ی سبوس برنج رفتار یک سیال نیوتنی را دارا می‌باشد [۱۲]. با توجه به شکل ۱ با افزایش سرعت برشی در کلیه تیمارها ویسکوزیته تقریباً ثابت مانده است. با توجه به نمودار زیر مشخص می‌گردد که در یک سرعت برشی معین نمودارهای مربوط به عصاره‌ی استخراجی با استفاده از اتوکلاو ۱۲۰ درجه و مایکروویو ۱۰۰ درجه سانتی‌گراد ویسکوزیته بالاتری را نشان می‌دهند. پس از آن بالاترین میزان ویسکوزیته مربوط به عصاره استخراجی با اتوکلاو ۱۰۰ درجه است و کم‌ترین میزان ویسکوزیته را در یک سرعت برشی ثابت عصاره استخراجی توسط آن ۱۰۰ درجه از خود نشان می‌دهد.

شکل ۱ نسبت ویسکوزیته به سرعت برشی در عصاره‌ها

بررسی نمودار نسبت تنش برشی به سرعت برشی عصاره‌ها نیز بیانگر این است که در کلیه عصاره‌ها با افزایش مقدار سرعت برشی تنش برشی نیز افزایش می‌دهد. نمودارهای مربوط به نسبت تنش برشی به سرعت برشی عصاره‌های استخراجی با استفاده از اتوکلاو ۱۲۰ درجه و مایکروویو ۱۰۰

۳-۳- بررسی ویژگی‌های فیزیکی، شیمیایی و

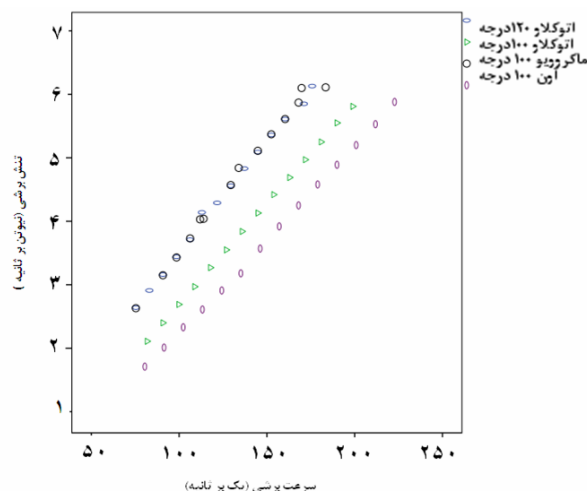
رئولوژیکی عصاره‌های استخراجی از سبوس

برنج

یکی دیگر از ویژگی‌های مورد بررسی در این پژوهش بررسی خصوصیات رئولوژی عصاره‌ها می‌باشد. نتایج حاصل از مقایسه‌ی خصوصیات رئولوژیکی عصاره‌ها بیانگر این است که عصاره‌ها به میزان ۹۹ درصد با مدل قانون توان مطابقت دارد. نسبت تنش برشی به سرعت برشی و ویسکوزیته به سرعت

و سازگار با محیط زیست می‌باشد که دارای کاربردهای وسیعی چون استفاده به منظور استخراج، هیدرولیز و اکسیداسیون مرطوب ترکیبات آلی می‌باشد [۷]. آبی که در زیر نقطه بحرانی و یا بالاتر از آن قرار می‌گیرد دارای خصوصیات متفاوت با آب معمولی می‌باشد. اعمال شرایط فشار و دمای بالا سبب می‌شود که آب از خود رفتار یک حلال غیر قطبی را نشان دهد. بنابراین ترکیبات آلی می‌توانند به طور کامل با آب اختلاط پیدا کنند [۷]. تاثیر آب زیر نقطه بحرانی در تولید ترکیبات فنلیک در سال ۲۰۰۹ توسط سالک و همکاران مورد بررسی قرار گرفت. نتایج این پژوهش بیانگر این است که با افزایش درجه حرارت در روش آب زیر نقطه بحرانی میزان تولید ترکیبات آنتی اکسیدانی و ترکیبات فنلیک افزایش می‌یابد و آب زیر نقطه بحرانی به طور موثری می‌تواند سبب تجزیه و هیدرولیز ماکرومولکولها و شکستن پیوند ترکیبات فنلی و دیگر اجزا و تولید تولید منومر های فنلیک و دیگر آنتی اکسیدان ها گردد [۲۰]. نتایج مقایسه ی ویژگی های عصاره های سبوس برنج بیانگر این است که نوع روش استخراج علاوه بر تفاوت در ویژگی های رئولوژی سبب ایجاد تفاوت در ویژگی های فیزیکی و شیمیایی نیز می‌گردد به طوری که به جز در مورد وزن مخصوص، عصاره ها از نظر سایر ویژگی ها تفاوت معنی داری را نشان می‌دهد. با توجه جدول شماره ۴ بیشترین درصد ماده خشک نمونه ها مربوط به استخراج با آب زیر نقطه بحرانی در دمای ۱۲۰ درجه سانتی گراد می‌باشد و کمترین ماده خشک مربوط به نمونه استخراجی با آون ۱۰۰ درجه سانتی گراد می‌باشد. بخش عمده ی ماده خشک عصاره را کربوهیدرات آن تشکیل می‌دهد. که در استفاده از آب زیر نقطه بحرانی ترکیباتی مانند کربوهیدرات و پروتئین ها بدون افزودن کاتالیزور تجزیه می‌شوند [۲۱]. نمونه ی استخراجی با آب زیر نقطه بحرانی در دمای ۱۲۰ درجه سانتی گراد همچنین دارای خاکستر، پروتئین و چربی بیشتری نسبت به سایر نمونه ها ست و کمترین مقادیر ویژگی های فوق مربوط به آون ۱۰۰ درجه سانتی گراد می‌باشد. سرواتاناوت و همکاران در سال ۲۰۰۸ به بررسی تولید آمینو اسیدها با استفاده از آب زیر نقطه بحرانی پرداختند. نتایج این تحقیق بیانگر این بود که از آب زیر نقطه بحرانی می‌توان به طور موثری برای تولید آمینو اسیدها استفاده کرد. نتایج این تحقیق همچنین نشان داد که با افزایش درجه حرارت میزان آمینو اسیدهای استخراجی افزایش می‌یابد و بازده تولید این ترکیبات بیشتر از روش استخراج قلیایی می‌باشد [۲۱]. عصاره ی

درجه سانتی‌گراد در بیابری از نقاط نمودار یکدیگر تطابق دارند و در یک سرعت برشی ثابت بیشترین میزان تنش برشی مربوط به این دو نمودار می‌باشد و کم‌ترین میزان تنش برشی را عصاره استخراجی با استفاده از آون از خود نشان می‌دهد.

شکل ۲ نسبت تنش برشی به سرعت برشی در عصاره‌ها

۳-۲-۳- بررسی ویژگی‌های فیزیکی و شیمیایی

عصاره‌های سبوس استخراجی

پس از انتخاب سبوس برنج طارم به عنوان سبوس مناسب برای تولید عصاره ی سبوس برنج روش های مختلف عصاره گیری از سبوس برنج مورد بررسی قرار گرفت. تحقیقات زیادی در مورد استخراج ترکیبات سبوس برنج انجام شده است. استخراج ترکیبات سبوس برنج را می‌توان از طریق حلال های آلی نظیر متانول، اتانول و یا استون انجام داد. علاوه بر آن برای استخراج این ترکیبات می‌توان از هیدرولیز قلیایی، اسیدی و یا استخراج آنزیمی استفاده نمود. روش استخراج قلیایی به علت تجزیه ترکیبات مطلوب در pH بالا بازده تولید کمی دارد و ضایعات زیادی نیز ایجاد می‌نماید. روش استخراج آنزیمی نیز روش وقت گیری می‌باشد علاوه بر آن هزینه ی آنزیم های مصرفی برای استخراج زیاد است [۱۹]. استخراج با آب زیر نقطه بحرانی یک روش جایگزین مناسب برای استخراج می‌باشد. آب زیر نقطه بحرانی به آبی گفته می‌شود که دمایی بین نقطه ی جوش و نقطه ی بحرانی آن دارد و مایع در این حالت به منظور باقی ماندن در فاز مایع تحت فشار قرار می‌گیرد. این روش یک روش مناسب

ترکیبات سودمند از سبوس برنج با استفاده از آب زیر نقطه ی بحرانی توسط پور علی و همکاران در سال ۲۰۰۹ مورد بررسی قرار گرفت. نتایج این تحقیق نشان داد که علاوه بر آمینو اسیدها، اسیدهای ارگانیک نیز در روش استفاده از آب زیر نقطه ی بحرانی تولید می شوند [۲۲]. ترکیبات فنلیک یکی دیگر از فاکتورهای موثر بر pH می باشند. را مورد بررسی روش استخراج با آب زیر نقطه بحرانی در دمای ۱۰۰ و ۱۲۰ درجه سانتی گراد نیز نشان می دهد که با افزایش درجه حرارت میزان ترکیبات استخراجی افزایش می یابد.

استخراجی با آب زیر نقطه بحرانی در دمای ۱۲۰ درجه سانتی گراد همچنین دارای بیشترین میزان کربوهیدرات نسبت به سایر نمونه ها می باشد. این عصاره کدورت بیشتری نیز نسبت به سایر نمونه ها دارد. این عصاره کمترین میزان pH را نسبت به سایر نمونه ها دارد کمتر بودن pH نمونه ی استخراجی با آب زیر نقطه بحرانی در دمای ۱۲۰ درجه ی سانتی گراد را می توان به امکان آزاد شدن بیشتر اسیدهای ارگانیک در دماهای بالاتر نسبت داد [۲۲]. اسیدهای ارگانیک در نتیجه ی تجزیه ی ترکیباتی مانند کربوهیدرات ها و آمینو اسیدها حاصل می شوند [۲۳]. تولید

جدول ۴ بررسی ویژگی های فیزیکی و شیمیایی عصاره ی سبوس برنج استخراجی

اتوکلاو ۱۲۰ درجه سانتی گراد	اتوکلاو ۱۰۰ درجه سانتی گراد	میکروویو ۱۰۰ درجه سانتی گراد	آون ۱۰۰ درجه سانتی گراد
۲/۷۱ ^a ± ۰/۰۱	۱/۹۵ ^b ± ۰/۰۱	۲/۴۹ ^c ± ۰/۰۱	۱/۶۱ ^d ± ۰/۰۱
۰/۳۲ ^a ± ۰/۰۱	۰/۲۶ ^b ± ۰/۰۱	۰/۲۹ ^c ± ۰/۰۱	۰/۲۴ ^d ± ۰/۰۱
۹۵۷ ^a ± ۰/۵۷	۸۲۴ ^b ± ۱	۹۱۳ ^c ± ۱/۵۲	۸۱۹ ^d ± ۱
۱/۰۱۳ ^a ± ۰/۰۰۱	۱/۰۱ ^a ± ۰/۰۰۱	۱/۰۱۲ ^a ± ۰/۰۰۱	۱/۰ ^a ± ۰/۰۰۱
۴/۳۲ ^a ± ۰/۰۰۵	۴/۵ ^b ± ۰/۰۱	۴/۴۴ ^c ± ۰/۰۱	۴/۵۷ ^d ± ۰/۰۱
۰/۲۱ ^a ± ۰/۰۱	۰/۱۲ ^b ± ۰/۰۱	۰/۱۳ ^b ± ۰/۰۱	۰/۱۰ ^c ± ۰/۰۱
۰/۷۹ ^a ± ۰/۰۱	۰/۴۸ ^b ± ۰/۰۱	۰/۵۲ ^c ± ۰/۰۱	۰/۳۵ ^d ± ۰/۰۱
۱/۳۹	۱/۰۹	۱/۵۵	۰/۹۲

حروف مختلف نشان دهنده وجود اختلاف معنی دار در سطح ۹۵ درصد می باشد (p<0/05)

۴- نتیجه گیری کلی

موجود در سبوس در دماهای بالاتر مربوط دانست. با توجه به محدوده pH و اسیدیته ی عصاره های استخراجی از سبوس برنج، از این عصاره می توان در فرآورده های غذایی با pH اسیدی و یا نزدیک به آن مانند آب میوه ها استفاده کرد. اگرچه pH و اسیدیته عصاره ی استخراج شده تحت تأثیر عواملی نظیر وارپته سبوس برنج، شرایط فراوری، تثبیت و نگهداری و نیز روش عصاره گیری از سبوس برنج نیز قرار دارد. بررسی سایر ویژگی های عصاره ها نشان می دهد که عصاره ی استخراج شده با استفاده از آب زیر نقطه بحرانی در دمای ۱۲۰ درجه سانتی گراد دارای کدورت بالاتری نیز به نسبت سایر نمونه ها می باشد. علت کدورت نمونه ها را می توان به وجود عوامل کدورت زا در عصاره ی سبوس نسبت داد. کمپلکس ایجاد شده بین پروتئین و

نتایج بررسی ویژگی های عصاره های استخراجی بیانگر این است که عصاره های استخراج شده در روش های مختلف عصاره گیری به جز در مورد وزن مخصوص نمونه ها در سایر ویژگی های فیزیکی و شیمیایی تفاوت معنی داری از خود نشان می دهند. در بین روش های فوق درصد ماده خشک، درصد خاکستر، درصد چربی، درصد پروتئین و میزان بریکس عصاره ی استخراج شده با استفاده از آب زیر نقطه بحرانی در دمای ۱۲۰ درجه سانتی گراد به نسبت سایر عصاره ها بیشتر می باشد. نمونه استخراج شده توسط این روش همچنین دارای مقدار اسیدیته بالاتری به نسبت سایر روش ها می باشد که اسیدیته بالاتر آن را می توان به آزاد سازی اسیدهای ارگانیک

- [7] -Pourali O. Production of valuable materials from rice bran biomass using subcritical water. Thesis of PhD. Osaka Prefecture University 2010; 1-131.
- [8] -Manilal P. P. Super critical fluid extraction of rice bran with adsorption on rice hull ash. Thesis of PhD. Louisiana state university and Agricul and Mechanical College 2005; 1-170.
- [9] Siro I, Kapolna E, Kapolna B, Lugasia, A. Functional food product development, marketing and consumer, acceptance –A review. *Appetite*. 2008; 51: 456- 467.
- [10] Juan, P. Preparation of rice bran enzymatic extracts whit potential use as functional food. *Food Chem* 2006; 98: 742-748.
- [11] Balandino A, AL-Asseri M. E, Pandiella S. S, Webb C. Cereal –based fermented food and beverages. *Food Res Inter* 2003; 36:527-543.
- [12] Faccin G L, Viera, I d M, Miotto L A, Barreto P L M, Amante E R. Chemical, sensorial and rheological properties of a new organic rice bran beverage. *Rice Sci* 2009; 3 : 26-234.
- [13] Iranian International standard No 2685:2007,1st reversion. Fruit juices-Treatment methods. (Persian).
- [14] Iranian International standard No2862:1st Edition Method of determination for total fat content cereals and cereal products (Persian).
- [15] Iranian International standard No2863: 2001. 2st Method for determination of crude protein in cereals and cereal products (Persian).
- [16] Lin,H.T., S.S Wong & G.C.li. Heavy metal content of rice and shelfishin in Taiwan. *Journal Food and Drug Analysis* 2004,12,167-174.
- [17] Watanabe,T., S.Shimbo,C.S., Moo, Z.W.Zhang.,& Ikeda, M. Cadmium Contents in rice samoles from various areas in the world. *Science of the total environment*. 1996, 184,191-196.
- [18] Hu,G., Huang, S., Chen, H., &Wang, F. Binding of four heavy metals to hemicelluloses from rice bran. *Food research international*. 2010,43,203-206.
- [19] Wataniyakul, P., Pavasant,P., Goto,M., Shotipruk, A. Microwave pretreatment of defatted rice bran for enhanced recovery of total phenolic compounds extracted by subcritical water, *Bioresource Technology* 124,2010,18-22
- [20] Salak, F., Pourali, O., Yoshida., H. Application of subcritical water treatment for

قندهای تولیدی در محیط در نتیجه هیدرولیز حرارتی فیبرهای موجود در سبوس می‌تواند دلیلی برای بالا بودن کدورت عصاره‌ی سبوس برنج باشد. با توجه به وجود کدورت در عصاره‌ی استخراجی از سبوس برنج استفاده از آن در فرمولاسیون نوشیدنی‌های کدر می‌توان بر میزان مقبولیت مصرف کنندگان بیفزاید اما در صورت استفاده از این عصاره در فرمولاسیون نوشیدنی‌های شفاف، شفاف سازی و کاهش کدورت عصاره‌ی سبوس برنج باید مورد توجه قرار بگیرد.

بررسی ویژگی‌های رئولوژیکی عصاره‌ها نیز بیانگر این است که روش عصاره گیری بر ویژگی‌های رئولوژیکی عصاره‌ی حاصله موثر می‌باشند اگرچه کلیه عصاره‌ها رفتار یک سیال نیوتنی را از خود نشان می‌دهند.

۵- منابع

- [1] Patel Manilal P. Super critical fluid extraction of rice bran with adsorption on rice hull ash. Thesis of PhD. louisiana state university and Agricul and Mechanical College 2005; 1-170.
- [2] Hu G, Huang S, Cao S, Ma z. Effect of enrichment with hemicelluloses from rice bran on chemical and functional properties of bread. *J Food Chem*. 2009; 839-842.
- [3] Chanphrom P. Antioxidants and Antioxidant Activities of Pigmented Rice Varieties and Rice Bran. MS Thesis. Mahidol University 2007; 1-137.
- [4] Sungsoa J, Moongngarm A, Kanesakoo R. Application of germinate and enzymatic treatment to improve the concentration of bioactive compounds and antioxidant activity of rice bran. *Australian Journal of Basic and Applied Sciences* 2009; 3 4: 3653-3661.
- [5] Z.Wang A ,Chou M- Y, Liu C, Lai C-C, Wang C-S Proteomic characterization of rice bran. 2005; 1-16. Available on the <http://nchu.creatop.com>.
- [6] Wa Y. Optimized extraction soluble defatted rice fiber and its application for microencapsulation of Fish Oil. Thesis of Master of Science of Louisiana State University and Agricultural and Mechanical College. 2010; 1-130.

[22] Pourali, O., Salak Asghari., F, & Yoshida., H..Sub-critical water treatment of rice bran to produce valuable materials. Food Chemistry, 2009,115, 1-7.

[23] Lamoolphak, w., Goto, M., Sasaki,M., Suphantharika, M., Mangnapoh, C., Prommuag, C., et al. Hydrothermal decomposition of yeast cells for production of proteins and amino acids. Journal of Hazardous Materials. B137, 2006. 1643-1648.

production of phenolic compounds from rice bran biomass. Proceeding of the world congress on engineering and computer science2009 Vol I WCECS 2009, Sanferancisco, USA.

[21] Sereewatthanawut, I., Prapintip, S., Watchi, Goto M., Sasak,i M., & Shotipruk, A. Extraction of protein amino acids from deoiled rice bran by subcritical water hydrolysis. Bioresource Technology. 2008,99, 555 – 561.

Archive of SID

Investigation of extraction methods of rice bran in order to using in the formulation of beverages

Raiesi, F. ¹, Razavi, S. H. ^{2*}, Hojjatoleslami, M. ³, Mohammadian, M. ⁴

1. Former Student of Food Science & Thechnology, Dept Food Science & Thechnology Islamic Azad universit. Shahrekord
  2. Associate Prof ,Dept of Food Science &Thechnology, UniversityCollege of Agriculture and Natural Resources,University of Tehran ,karaj
  3. Assistan Prof ,Dept of Food Science & Thechnology, Faculty Agriculture,Islamic Azad university, Shahrekord
  4. supervisor of Laboratory of Vice- Chancellor for Drug & Food Organization. Shahrekord
- (Received: 91/1/18 Accepted: 91/9/28)

In this research In order to use the rice bran extract in the formulation of Fruit Drinks , Three varieties of rice, including tarom, anbar bo and hashemi were selected and heavy metals of them were analyzed and then In order to select the appropriate method of bran extract, Four extraction methods including using subcritical water at a temperature of 100 and 120 ° C, microwave and oven at 100 ° C for the extraction of rice bran were used. After choosing the best method of extraction, physical, chemical, and rheological characteristics of samples were measured and compared. Results of data using SPSS software and one-way ANOVA and the Duncan test were evaluated. Results showed that in using of subcritical water extraction method, increasing temperature increases the amount of extraction of compounds found in rice bran So that Most of the compounds extracted from the above methods is related to using subcritical water at 120° C And the least amount of compounds extracted from rice bran is related to using oven at 100° C. Investigate the rheological properties of the extracts also suggests that All extracts show the behavior of a Newtonian fluid. According to the characteristics of extraction produced from subcritical water at 120° C This method is the best method of extraction Among the extraction methods.

Key word: Rice bran, Extraction, Subcritical water, Oven, Microwave

---

* Corresponding Author E-Mail Address: srazavi@ut.ac.ir